

Nefndasvið Alþingis.

Reykjavík 10.11. 2010.

139. löggjafarþing 2009-2010
Þksj. 49-48.mál.

Fylgiskjal.

Umsögn um frumvarp til laga um breytingu á alm. Hgl. Nr. 19/1940 (kynferðisbrot).

Undirritaðir starfsmenn Neyðarmóttöku vegna nauðgana (NM) á Bráðamóttöku LSH höfum áður haft til umsagnar ofangreint frumvarp til laga um breyting á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940 (kynferðisbrot) á **1.gr. 1.mgr. 194.gr. laganna sem orðast svo: Hver sem gerist sekur um nauðgun skal sæta fangelsi ekki skemur en 2 ára og allt að 16 árum.**
Viljum við aftur senda sömu óbreytta umsögn og gert var 26. apríl 2010.

Sú megináhersla á verknaðaraðferð, líkamlegt ofbeldi, líkamlega áverka og hótanir samræmist ekki nema að hluta til í þeim kynferðisbrotamálum sem sinnt hefur verið á Neyðarmóttökunni allt frá því hún var stofnsett árið 1993. Sú áhersla hefur endurspeglast í rannsóknum nauðgunarmála að líkamlegir áverkar og líkamlegt ofbeldi hefur haft mesta þýðingu hvað varðar sönnun um ásetning geranda. Langsjaldnast eru vitni né ytri ummerki til staðar og verður að byggja niðurstöðu á öðrum gögnum, svo sem trúverðugleika brotþola, vitna og á mati á andlegum afleiðingum.

Andlegum áverkum hefur verið lítil gaumur gefinn hingað til. Aukin þekking og rannsóknir síðustu ár á afleiðingum nauðgana hefur hins vegar fært okkur vitneskju um að andlegir áverkar eru alvarlegustu afleiðingar nauðgana. Nauðsynlegt er því að lögin endurspegli þekkinguna á málum er snerta kynbundið ofbeldi. Við viljum bæta við rökstuðning með þessu frumvarpi með eftirfarandi upplýsingum úr rannsóknum um eðli og afleiðingar nauðgana, innlendum sem erlendum.

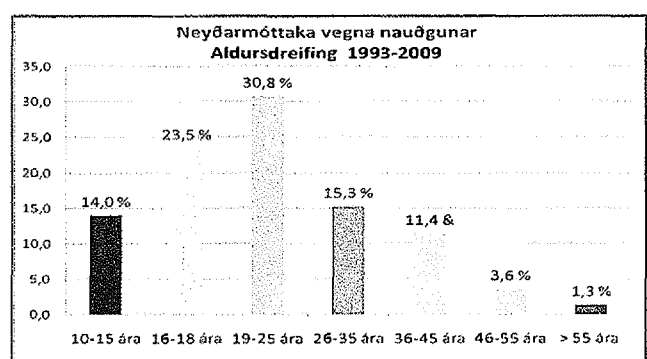
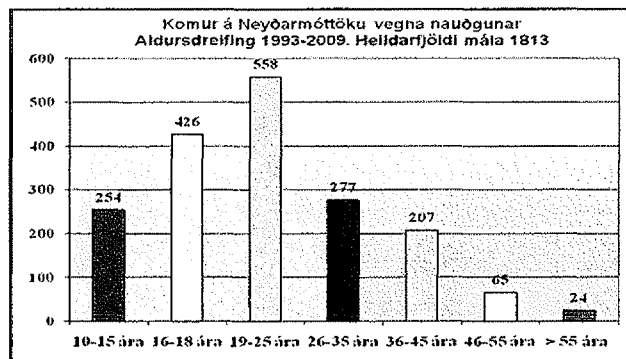
4. Tíðnirannsóknir og afleiðingar kynferðislegs ofbeldis og nauðgana.

Þegar litið er til Íslands og annarra Norðurlanda eru því miður til mjög takmarkaðar niðurstöður um tíðni og eðli kynferðislegs ofbeldis (Wijma o.fl., 2003). Við ítarlega heimildaleit í PsychInfo í janúar 2008 komu fram tvær birtar rannsóknir sem fjalla um tíðni kynferðislegs ofbeldis á Íslandi. Fyrri rannsóknin var samnorrænt verkefni sem kannaði tíðni ofbeldis hjá konum 18 ára og eldri sem leituðu til kvensjúkdómalæknis. Gögnum var safnað á árunum 1999 til 2001 og tóku 649 íslenskar konur þátt í rannsókninni. Af þeim hópi greindu 33% kvenna frá því að hafa verið beittar kynferðislegu ofbeldi en 22,5% greindu frá upplifun á alvarlegu kynferðislegu ofbeldi einhvern tímann á ævinni. Þetta er töluvert hærra en á hinum Norðurlöndunum (16,6 til 26,9%; Wijma o.fl., 2003) og í Bandaríkjunum (U.S. Department of Justice, 2000). Þegar spurt var um slæm áhrif kynferðislegs ofbeldis á líf þátttakenda á þeim tíma sem könnunin fór fram þá sögðust 26,3% finna fyrir slæmum áhrifum ofbeldisins í daglegu lífi.

Hin rannsóknin var samnorræn úttekt á neyðarmóttökum á Norðurlöndunum sem framkvæmd var árið 1996 (Nesvold, Worm, Vala og Agnarsdóttir, 2005). Alls tóku 74 íslenskar konur sem upplifað höfðu kynferðislegt ofbeldi þátt í rannsókninni. Þátttakendur voru á aldrinum 12 til 58 ára. Niðurstöður

Þessarar rannsóknar sýnu að um 65% kvennanna var nauðgað en um helmingur þolenda tilkynnti að hafa einnig orðið fyrir líkamlegu ofbeldi. Þá sýndu niðurstöður að ráðist var á þriðjung þolenda meðan þær voru sofandi. Flestar þeirra voru undir áhrifum áfengis og talið var að hluta þeirra hafi verið byrjað lyfjum (Nesvold o.fl., 2005).

Árið 2004 könnuðu Barnaverndarstofa og rannsóknarmiðstöðin Rannsóknir og greining, líkamlegt og kynferðislegt ofbeldi gegn börnum á Íslandi og kynlífshegðun íslenskra ungmenna (Barnaverndarstofa, 2007). Könnun var lögð fyrir 10.472 nemendur í framhaldsskólum landsins á aldrinum 16 til 24 ára. Sérstaklega var unnið með niðurstöður 9113 ungmenna á aldrinum 16 til 19 ára og eru þær niðurstöður hér til umfjöllunar. Alls greindu 8,4% þátttakenda frá kynferðislegri misnotkun, þar af höfðu 3,2% lent í slíku oftari en einu sinni. Algengast var að ungmennin hefðu orðið fyrir misnotkuninni 6 til 17 ára. Einnig var spurt hvort þátttakendur hefðu einhvern tímenn verið sannfærðir, þvingaðir eða neyddir til að taka þátt í kynferðislegum athöfnum og sögðust 9,4% hafa lent í slíku, þar af 3,8% oftari en einu sinni. Miðað við fjölda barna sem segir frá þessu ofbeldi hér á landi þá má álykta að margir bíða þess aldrei bætur. Á Neyðarmóttökuna leita árlega ungir brotapolar allt niður í 10 ára aldur. Alls hafa 680 einstaklingar 18 ára og yngri notið þjónustunnar, heildarfjöldi mála er 1813 á árunum 1993-2009.

4. 4 , 4.4.1 Afleiðingar nauðgana, fyrstu viðbrögð og sálrænar langtímaafleiðingar.

Vaxandi þekking sýnir að kynferðislegt ofbeldi hefur víðtækar og alvarlegar afleiðingar á andlega og líkamlega heilsu, starfsgetu og veldur verulegri skerðingu á lífsgæðum (t.d., Kilpatrick o.fl., 1985; Resick og Calhoun, 2001).

Niðurstöður rannsókna hafa ítrekað sýnt fram á alvarlegar og langvarandi afleiðingar kynferðislegs ofbeldis (t.d., Boney-McCoy og Finkelhor, 1996; Kilpatrick o.fl. 1985; Kilpatrick o.fl., 2000; Saunders, Villeponteaux, Lipovsky, Kilpatrick og Veronen, 1992). Sá geðvandi sem oftast kemur upp í rannsóknum á afleiðingum áfalla er áfallastreituröskun (*posttraumatic stress disorder*) (Kilpatrick, Saunders og Smith, 2003). Áföll af manna völdum eins og ofbeldisverknaðir leiða frekar til áfallastreituröskunar heldur en önnur áföll eins og slys eða náttúruhamfarir (Resnick, Kilpatrick, Dansky, Saunders og Best, 1993). Þolendur kynferðislegs ofbeldis eru líklegri til að greinast með aðrar geðraskanir, eins og almenna kvíðaröskun, alvarlegt þunglyndi (*major depressive disorder*) og áfengis- og vímuefnamisnotkun, en þeir sem ekki verða fyrir slíku ofbeldi (t.d., Aciermo o.fl., 2000; Kilpatrick o.fl. 1985; Kilpatrick o.fl., 2000). Þegar kynferðislegt ofbeldi á sér stað hjá börnum og unglingum hefur það gjarnan neikvæðar afleiðingar á námsárangur (Dyson, 1990) og eykur áráshneigð eða óæskilega hegðun (t.d., Buka, Stichick, Birdthistle og Earls, 2001; Farrell og Sullivan, 2004). Auk þess sýna rannsóknir að konur sem er nauðgað fyrir 18 ára aldur eru a.m.k. tvisvar sinnum líklegri til verða nauðgað aftur á fullorðinsárum (t.d., U.S. Department of Justice, 2000).

Rannsóknir sýna einnig að hærra hlutfall einstaklinga þjáist af áfallastreituröskun eftir nauðgun en eftir önnur áföll. Hins vegar er rétt að geta þess að rannsóknir sýna einnig að hluti þeirra sem upphaflega greinast með áfallastreituröskun fyrst eftir atburðinn ná bata fyrstu mánuðina eða árin eftir atburðinn. Rannsókn Rothbaum, Foa, Riggs, Murdock og Walsh (1992) sýndi til dæmis að tveimur vikum eftir nauðgun uppfylltu 97% þolenda nauðgunar greiningarviðmið áfallastreituröskunar. Þremur mánuðum eftir nauðgunina uppfylltu 47% enn öll viðmið röskunarinnar. Þá er talið að um helmingur þeirra sem

enn uppfylla greiningarviðmið um röskunina eftir 3 mánuði ná sér á næstu árum (Ehlers, Bayou og Bryant, 1998; Kessler et al, 1995). Mikilvægt er því að hafa í huga að stór hluti þeirra einstaklinga sem verða fyrir alvarlegum áföllum eins og kynferðisofbeldis ná að vinna úr atburðinum. Fjöldi áhættupátta hafa verið tilgreindir sem auka líkurnar á að einstaklingur þrói með sér röskunina. Sem dæmi má nefna ef einstaklingurinn á við fyrri geðvanda að stríða, fyrri áföll, skortur á félaglegum stuðningi, lægri greind, óstöðuleiki í fjölskyldunni á uppvaxtarárum (McNally, Bryant og Ehlers, 2003).

Rannsókn sem gerð var á komum brotabola á Neyðarmóttöku árin 2003-2007 sýndi að nokkuð stór hluti þolenda, eða 33,9%, greindi frá fyrri áföllum. (Rannsókn; Agnes Björg Tryggvadóttir. Eðli og alvarleiki hjá þolendum kynferðisofbeldis sem leita til Neyðarmóttöku LSH, 2008). Alls sögðu 112 þolendur (17,7%) frá því að hafa einhvern tímann áður orðið fyrir nauðgun eða nauðgunartilraun. Flestir þolendur kynferðislegs ofbeldis leituðu aðeins einu sinni til Neyðarmóttökunnar en þó höfðu 8,3% þolenda á tímabilinu komið oftar.

4.3 Nauðgunarárásin, fjöldi og tengsl geranda í kynferðislegu ofbeldi.

Það virðist að einhverju leyti fara eftir eðli kynferðislegs ofbeldis hvort almenningur sé tilbúinn til að kalla það nauðgun. Almennigur virðist líta á eina gerð nauðgunar sem raunverulega nauðgun en aðra ekki og dregur þannig úr tíðni þeirra. Þungbær nauðgun (*aggravated rape*) er fátíð en þá er um marga ókunnuga gerendur að ræða og miklu ofbeldi er beitt en almenningur er fljótur að samþykkja slíkan atburð sem nauðgun. Almennigur lítur síður á einfalda nauðgun (*simple rape*) sem raunverulega nauðgun en þá er einn gerandi sem er kunnugur þolanda og líkamlegt ofbeldi er í lágmarki. Það er ekki fyrir en almenningur fer að telja slíkar nauðganir raunverulegar og alvarlegar að tíðnin hækkar verulega (Goode, 1994). Telja má að þetta viðhorf til nauðgana og afleiðinga þeirra liti líka viðhorf fagfólks innan réttarkerfisins og hve ákært er í fáum nauðgunarmálum miðað við fjölda kæra sem berast árlega. Brotabolar sem leituðu á Neyðarmóttökuna árin 2003-2007 sögðu margir hverjir frá því að fleiri gerendur brutu á þeim. (Rannsókn; Agnes Björg Tryggvadóttir. Eðli og alvarleiki hjá þolendum kynferðisofbeldis sem leita til Neyðarmóttöku LSH, 2008). Skoðaður var fjöldi gerenda kynferðislegs ofbeldis, bæði virkir gerendur (tóku þátt í ofbeldinu) og eins voru áhorfendur flokkaðir sem gerendur. Í tölfunni sést að langflestir þolendur (81,6%) urðu fyrir ofbeldi af hendi eins geranda.

Tafla 7. Fjöldi gerenda

	Fjöldi gerenda (n=575)
1	469 (81,6%)
2	68 (11,8%)
3 til 4	28 (4,9%)
5 eða fleiri	10 (1,7%)

Í rannsókn Agnesar Gísladóttur (Tíðni og einkenni kynferðisofbeldis gegn konum sem leituðu á Neyðarmóttöku LSH á árunum 1998-2007), kom fram fjöldi geranda í kynferðisbrotamálum.

Fjöldi gerenda		
1	902	76,0%
2 eða fleiri	174	14,7%
Ekki vitað	111	9,4%

Stefnumót eru gjarnan aðdragandi kynferðislegs ofbeldis. Í 12,8% nauðgana og 35% nauðgunartilrauna sem sagt var frá í rannsókn á kynferðislegu ofbeldi gegn konum í háskóla í Bandaríkjunum gerðust atburðirnir á stefnumóti þolanda og geranda. Einnig áttu 22,9% hótana um nauðganir sér stað á stefnumóti (Fisher, Cullen og Turner, 2000). Mikilvægt er að hafa í huga að meirihluti ungra geranda líta ekki á stefnumótanauðgun sem raunverulega nauðgun og telja sig því ekki vera gerendur. Þolendur eru einnig hikandi við að skilgreina stefnumótanauðgun sem nauðgun (Thio, 2007).

Samkvæmt niðurstöðum Bart og O'Brien (1985) virðist aðdragandi kynferðislegs ofbeldis ólíkur eftir tengslum gerenda við þolendur, það er að kunnugir gerendur reyna að lokka þolandann en ókunnugir beita ofbeldi og ógnun. Þegar gerandi er kunnugur þolanda er oftast um skipulagða nauðgun að ræða og notar gerandi rómantik, smjaður, áfengi og annað sem vænlegt þykir til að tæla viðkomandi til kynlífs. Þegar á hólminn er komið eru óskir og neitanir þolandans hunsaðar og gerandinn fær sínu fram en notar sjaldnast vopn eða gróft ofbeldi. Þegar gerandi er ókunnugur velur hann oftast þolanda sem hann telur auðvelt fórnarlamb sem áttar sig ekki á ógninni og getur ekki brugðist við vegna þroskaskerðingar, áhrifa áfengis, vímuefna eða svefnis. Algengt er að ógnun sé beitt til að ná sínu fram, ofbeldi er hótad og jafnvel beitt meðan verknaðurinn er framinn.

Fyrri tengsl þolanda við gerendur kynferðislegs ofbeldis árin 1998-2007. Í rannsókn Agnesar Gísladóttur (Tíðni og einkenni kynferðisofbeldis gegn konum sem leituðu á Neyðarmóttöku LSH á árunum 1998-2007), sést að minna en helmingur gerenda voru ókunnugir þolanda eða aðilar sem þolandi hafði nýverið kynnst (44,4%) en margir gerendur voru aðilar sem þolendur þekktu fyrir árás (48,4%).

Fyrri tengsl þolanda og geranda.

Tengsl þolanda og geranda		
Ókunnugur eða innan við sólarhrings kynni	601	44,4%
Vinur, kunningi, skólafélagi, samstarfsmaður	489	36,1%
Fjölskyldutengsl	34	2,5%
Maki/kærasti	48	3,5%
Fyrirverandi maki/kærasti	65	4,8%
Yfirboðari (t.d. kennari, læknir, prestur, yfirmaður)	20	1,5%
Upplýsingar vantar	98	7,2%
Heildarfjöldi gerenda	1355	

4.3 Nauðgunarárásin, líkamlegt ofbeldi, áverkjar og hótanir

Kynferðislegt ofbeldi í málum brotþola sem leituðu árin 2003-2007 til Neyðarmóttöku var flokkað eftir alvarleika samkvæmt skilgreiningum úr samnorrænum rannsóknnum. Flestir þolendur urðu fyrir alvarlegu kynferðislegu ofbeldi (68,9%) sem samkvæmt skilgreiningunni felur í sér innþrengingu af einhverju tagi, það er nauðgun samkvæmt nógildandi lögum. Brotið var á kynfrelsi hinna þolandanna með kynfærasnertingu eða tilfinningalegu ofbeldi eða öðru kynferðislegu ofbeldi var beitt.

Talsvert var um að líkamlegt ofbeldi fylgdi því kynferðislega en 41,2% þolanda sem leituðu til Neyðarmóttöku vegna kynferðislegs ofbeldis á fimm ára tímabili 2003-2007 (Rannsókn Agnes Björg Tryggvadóttir. Eðli og alvarleiki hjá þolendum kynferðisofbeldis sem leita til Neyðarmóttöku LSH, 2008), játaði að hafa einnig orðið fyrir einhvers konar líkamlegu ofbeldi meðan á árás stóð. Tæplega helmingur þolanda (44%) varð ekki fyrir líkamlegu ofbeldi en þessar upplýsingar vantaði fyrir 14,9% þolanda. Tafla 11 sýnir eðli líkamlegs ofbeldis hjá þeim þolendum sem urðu fyrir slíku. Í töflunni sést að algengast var að þolendum væri haldið (69,3%) meðan á árás stóð.

Tafla 11. Eðli líkamlegs ofbeldis

Gerðir líkamlegs ofbeldis	Fjöldi (n=261)
Haldið	181 (69,3%)
Hindruð för/Lokað inni	38 (14,6%)
Bundið/handjarnað	12 (4,6%)
Föt rifin, skemmd	45 (17,2%)
Rispað, klórað (m.nöglum)	3 (1,1%)
Slegið með flötum lófa	35 (13,4%)
Hnefahögg	36 (13,8%)
Hrint	56 (21,5%)
Sparkað	10 (3,8%)
Kverkatak	26 (10%)
Beinbrot/Bruni	4 (1,5%)
Vopn/áhald notað*	20 (7,7%)
Annað**	113 (43,3%)
* T.d. hnifur, snæri, belti og koddi	
** T.d. þolandi dreginn, ýtt niður, haldið fyrir munn, lagst ofan á, höfði lamið í vegg/gólf og rifið í hár	

Tíðni og alvarleiki líkamlegra áverka hjá þolendum sem leituðu til Neyðarmóttökunnar á tímabilinu var samkvæmt skilgreiningum rannsóknarinnar. Algengast var að þolendur hlytu enga (57%) eða minniháttar (39,2%) líkamlega áverka af völdum kynferðislegs ofbeldis en minniháttar áverkar voru helst mar, roði og eymsli sem kröfðust ekki frekari lækniástoðar. Nokkuð var um að þolendum kynferðislegs ofbeldis væri hótað meðan á ofbeldinu stóð en sú var raunin hjá 18,5% þolenda. Mismundandi var hvernig hótanirnar bárust þeim þolendum sem fengu hótanir. Algengast var að þolendum væri hótað í eigin persónu (88,9%) og voru þær hótanir oftast í formi orða (87,5%).

Almenningur virðist oft ekki vera viss um hvað skuli flokka sem nauðgun en ákveðinn hluti fólks trúir þeirri goðsögn að samfarir við áfengisdauða konu sé ekki nauðgun og að ef kona fari heim með manni að stefnumóti loknu sé hún að senda þau skilaboð að hún sé til í kynlíf (Kahlor og Morrison, 2007; Lonsway og Fitzgerald, 1994; Payne, Lonsway og Fitzgerald, 1999). Þessar goðsagnir eru fjarri sannleikanum og ala á fordómum gagnvart þolendum, meðal annars með því að beina ábyrgðinni að þolendum og draga úr ábyrgð gerenda með því að réttlæta athafnir þeirra. Samkvæmt rannsókn á komum árin 2003-2007 (Agnes Björg Tryggvadóttir; Eðli og alvarleiki hjá þolendum kynferðisofbeldis sem leita til Neyðarmóttöku LSH, 2008) þá flokkuðust alls 71,8% þolenda sem drukkið höfðu áfengi fyrir árás sem þolendur áfengistengds kynferðislegs ofbeldis, það er þeir þolendur sem voru í áfengisdái eða of drukknir til að vita hvað væri að gerast eða stjórna eigin hegðun. Alls voru 47% allra þolenda á tímabilinu þolendur áfengistengds kynferðislegs ofbeldis. Þegar um áfengistengt kynferðislegt ofbeldi var að ræða var eðli neyslu einnig kannað. Flestir þolendur slíks ofbeldis höfðu sjálfviljugir neytt áfengis eða 92,1%. Um 6,3% þessara þolenda töldu að áfengi hefði verið haldið að þeim og um þvingaða áfengisneyslu var að ræða hjá 0,7% þolenda. Upplýsingar um eðli áfengisneyslu vantaði fyrir 1% þolenda sem neytt höfðu áfengis fyrir árás.

4.4.1 Viðbrögð við kynferðislegu ofbeldi

Í bandarískri rannsókn á kynferðislegu ofbeldi í úrtaki háskólakvenna var spurt út í viðbrögð þolenda við árás. Í ljós kom að stór hluti þolenda hafði reynt að verja sig eða 65,1% þeirra sem var nauðgað auk 91,5% þeirra sem lentu í tilraun til nauðgunar og stórum hluta þeirra sem lentu í kynferðislegri þvingun eða tilraun til þvingunar. Einnig var spurt hvernig þátttakendur hefðu reynt að verjast kynferðislegu ofbeldi. Flestir notuðu líkamlegt afl gegn geranda eða reyndu að biðja hann um að hætta. Önnur algeng viðbrögð voru að sárþæna eða grátbiðja gerandann um að hætta ofbeldinu, öskra eða hrópa til að hræða gerandann í burtu eða ýta höndum geranda frá sér (Fisher, Cullen og Turner, 2000). Hafa verður í huga að hluti þolenda sem ekki reynir að verjast getur það ekki sökum skerts vitundarástands vegna áfengis- og/eða vímuefnaneyslu.

Tekið var saman viðbrögð brotþola við árás í rannsókn Agnesar Gísladóttur (Tíðni og einkenni kynferðisofbeldis gegn konum sem leituðu á Neyðarmóttöku LSH á árunum 1998-2007). Kemur þar í ljós að mjög margir brotþolar reyna að verja sig með orðum eða tala geranda til. Flestar meta frekari andspyrnu þannig að þær hljóti verra af að berjast á móti og segja langoftast að þær hafa ekki líkamsburði til þess heldur. Þrátt fyrir þessi varnarviðbrögð hefur það ekki verið metið brotþola í hag í málsmeðferð þegar mál eru kærð.

Viðbrögð við árás		
Fraus	149	12,6%
Barðist líkamlega á móti	352	29,7%
Barðist á móti með orðum/reyndi að tala til	349	29,4%

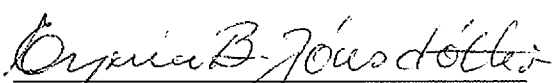
5. Lokaorð.

Rannsókn á komum brotþola á Neyðarmóttökuna árin 1998-2007 sýnir að aukning er á komum, sérstaklega meðal kvenna á aldrinum 18-25 ára. Starfsfólk Neyðarmóttöku hefur vegna starfa sinna aflað þekkingar á afleiðingum kynferðislegs ofbeldis. Þrátt fyrir að stofnun Neyðarmóttöku árið 1993 hafi fyrst og fremst verið til þess að styrkja réttarstöðu brotþola með réttarlæknisskoðun og fá sem nákvæmasta frásögn brotþola af atburði, þá hefur kærur ekki fjölgað hlutfallslega og meðferð mála í réttarvörslukerfinu hefur lítið breyst, niðurfellingar mála tíðar og fáar sakfellingar. Brotþolar upplifa að þeim verði ekki trúað, orð er gegn orði og þeirra frásögn ekki tekin gild og um 47% tilfella hafa t.d. brotþolar verið þolendur áfengistengds kynferðislegs ofbeldis. Með aukinni þekkingu á afleiðingum þessa ofbeldis og markvissari greiningu á áfallaröskun eftir nauðgun, teljum við að næsta skref löggjafans sé að taka eigi frekar tillit til kynferðislegs sjálfsákvörðunarréttar brotþola og horfa til verndarhagsmuna og samþykkis frekar en horfa mest til verknaðaraðferða. Þær upplýsingar um eðli kynferðisbrota sem við höfum aflað styðja við þetta.

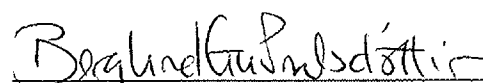
Vegna áframhaldandi vinnu og umræðu vegna þessa frumvarps þá bjóðum við fúslega fram okkar aðstoð.

Virðingarfyllt.

Fyrir hönd starfsfólks Neyðarmóttöku vegna nauðgunar.

Eyru B. Jónsdóttir
Verkefnisstjóri Neyðarmóttöku v. nauðgunar

Dr. Berglind Guðmundsdóttir
Sálfræðingur.